

TRUNG QUỐC NĂM 2014

PGS. NGUYỄN HUY QUÝ

TS. NGUYỄN XUÂN CƯỜNG

Viện Nghiên cứu Trung Quốc

Năm 2014, năm thứ hai ban lãnh đạo mới do Tập Cận Bình làm Tổng Bí thư Đảng và Chủ tịch nước, Trung Quốc đã đạt được những thành tựu trong nỗ lực duy trì tốc độ tăng trưởng kinh tế tương đối cao, hạn chế xu thế sụt giảm, triển khai cải cách chiều sâu toàn diện, hoạch định đường lối quản lý đất nước bằng pháp luật, tiến hành quyết liệt đấu tranh chống tham nhũng, cơ bản duy trì được cục diện ổn định tương đối về kinh tế, chính trị, xã hội trong nước. Đồng thời, trong bối cảnh thế giới năm 2014 đầy biến động do chiến tranh, xung đột, thiên tai, dịch bệnh, và tình trạng trì trệ của quá trình hồi phục kinh tế sau khủng hoảng toàn cầu, Trung Quốc đã lợi dụng thời cơ thực hiện những chính sách đối ngoại nhằm tranh thủ lợi ích kinh tế, mở rộng ảnh hưởng chính trị, tăng cường cạnh tranh chiến lược trong khu vực và trên toàn cầu.

Tuy nhiên, những thành tựu mà Trung Quốc đạt được trong năm 2014 còn nhiều mặt hạn chế. Những khó khăn và vấn đề tồn tại về nội trị còn ở phía trước Công

cước cải cách càng đi vào tầng sâu của nền kinh tế càng khó khăn, trong khi nguy cơ sụt giảm tốc độ tăng trưởng đang là thách thức lớn và mâu thuẫn xã hội đang có xu thế gia tăng. Về quan hệ đối ngoại, cạnh tranh chiến lược Trung - Mỹ đang có xu thế ngày càng gay gắt, trong khi quan hệ giữa Trung Quốc với “các nước xung quanh” đang ẩn chứa những nguy cơ bất ổn.

I. TÌNH HÌNH TRONG NƯỚC

Năm 2014, Trung Quốc ở trong thời kỳ chuyển đổi phương thức phát triển kinh tế trong bối cảnh tốc độ tăng trưởng có xu thế ngày càng tăng chậm lại. Các chỉ tiêu phát triển kinh tế - xã hội đề ra cho năm 2014 nhằm thực hiện mục tiêu đạt tốc độ tăng trưởng kinh tế hợp lý (khoảng 7,5%), vừa bảo đảm dân sinh, vừa phù hợp với yêu cầu chuyển đổi phương thức phát triển.

Kết quả thực hiện, theo công bố chính thức trong “Báo cáo công tác của Chính phủ” do Thủ tướng Lý Khắc Cường trình bày tại kỳ họp thứ 3 Quốc hội khóa XII, ngày 5/3/2015 vừa qua: “GDP đạt 63.600 tỷ Nhân dân tệ (NDT), tăng 7,4% so với

năm 2013, giá tiêu dùng (CPI) tăng 2%. Đặc trưng tổng thể của sự “tiền bộ” trong chuyển đổi phương thức phát triển là tính hài hòa và tính bền vững trong phát triển được tăng cường. Sản lượng lương thực đạt 605 triệu tấn, tỷ trọng của tiêu dùng đóng góp vào tăng trưởng kinh tế tăng thêm 3%, đạt 51,2%, giá trị gia tăng của ngành dịch vụ từ 46,9% tăng lên 48,2%. Các ngành nghề mới, các loại hình ngành nghề mới, các mô hình thương mại mới không ngừng xuất hiện. Tốc độ tăng trưởng kinh tế khu vực miền Trung và miền Tây nhanh hơn khu vực miền Đông. Chất lượng của phát triển được nâng cao một bước, thu ngân sách công tăng 8,6%, kinh phí nghiên cứu phát triển trên 2% GDP, tỷ lệ tiêu hao năng lượng giảm 4,8%, là mức giảm mạnh nhất trong mấy năm qua. Đời sống của cư dân có bước cải thiện mới. Thu nhập bình quân của cư dân trong cả nước tăng 8%, của cư dân nông thôn tăng 9,2%, nhanh hơn mức tăng của cư dân thành thị. Số người nghèo ở nông thôn giảm 12,32 triệu người.”¹

Từ thực trạng kinh tế - xã hội Trung Quốc năm 2014 có thể thấy:

- Trung Quốc đã cố gắng vượt qua nhiều khó khăn trước sức ép của xu thế sụt giảm tốc độ tăng trưởng của nền kinh tế, đạt và vượt các chỉ tiêu đề ra từ đầu năm. GDP đạt 7,4% vẫn trong phạm vi cho phép “trên dưới” hay “khoảng” 7,5%. Mặc dù đây là mức tăng thấp nhất trong hơn 20 năm qua, kể từ sau khi Trung Quốc chuyển sang kinh tế thị trường (1992), nhưng vẫn là mức tăng “tương đối cao” đối với Trung Quốc và cả thế giới, cao hơn mức đề ra cho kế hoạch phát triển kinh tế - xã hội 5

năm lần XI (bình quân hàng năm tăng 7%). Vấn đề đặt ra hiện nay là chất lượng của tăng trưởng, và sức ép ngày càng gia tăng sẽ đẩy nền kinh tế Trung Quốc sụt giảm đến mức nào trong những năm tới.

Trong năm 2014, Trung Quốc đã có những bước tiến mới trong việc kết hợp tăng trưởng kinh tế với phát triển xã hội, thể hiện trong việc thu nhập của cư dân nông thôn có mức tăng nhanh hơn thu nhập của cư dân thành thị; mức tăng của kinh tế các khu vực miền Trung và miền Tây nhanh hơn miền Đông; bảo hiểm xã hội và các công trình phúc lợi xã hội được cải thiện, v... Trong năm qua ở Trung Quốc tăng trưởng kinh tế cũng đã có sự kết hợp với chuyển đổi phương thức phát triển, thể hiện trong việc cải cách cơ cấu (nâng tỷ trọng của tiêu dùng trong đóng góp vào GDP, nâng kinh phí dành cho nghiên cứu phát triển, hạ mức tiêu hao năng lượng, v...)

Năm 2014 là năm bắt đầu triển khai Nghị quyết Trung ương 3 (khóa XVIII) về “thúc đẩy toàn diện cải cách theo chiều sâu”. Tuy nhiên, kinh tế - xã hội Trung Quốc cũng đang đứng trước thực trạng không ít khó khăn và thách thức, như Thủ tướng Lý Khắc Cường đã thừa nhận: “Sức tăng đầu tư yếu, thiếu các điểm nóng tiêu thụ, thị trường quốc tế chưa thực sự khởi sắc, tăng trưởng bền vững càng khó khăn, một số lĩnh vực còn ẩn chứa rủi ro. Giá sản phẩm công nghiệp liên tục giảm, giá thành các yếu tố sản xuất tăng, tình trạng các doanh nghiệp nhỏ huy động vốn khó khăn và đất đỏ nổi cộm, một bộ phận xí nghiệp sản xuất kinh doanh khó khăn. Phương thức phát triển kinh tế vẫn tương đối thô,

năng lực sáng tạo kém, tình trạng năng lực sản xuất dư thừa bức xúc, hạ tầng nông nghiệp mỏng yếu. Quân chúng còn không ít ý kiến không bằng lòng với y tế, dưỡng lão, nhà ở, giao thông, giáo dục, phân phối thu nhập, an toàn thực phẩm, trật tự xã hội v.v... Ở một số nơi ô nhiễm môi trường nghiêm trọng, thường xảy ra những sự cố nghiêm trọng về an ninh Chính quyền còn những thiếu sót trong công việc, một số giải pháp chính sách chưa thực sự đi vào cuộc sống. Một số ít nhân viên công chức trong cơ quan chính quyền hư hỏng làm bậy, một số trường hợp tham nhũng đến mức độ kinh khủng, có những cán bộ chi bím lấy chức vị mà chẳng làm được gì, không để tâm vào công việc chính quyền, việc cần làm thì không làm...²

Ở Trung Quốc, người ta khái quát thực trạng kinh tế hiện nay là “trạng thái bình thường mới”, dựa vào bốn đặc trưng chủ yếu là tốc độ tăng trưởng hợp lý; cơ cấu kinh tế được tái cân bằng; tình trạng sản xuất dư thừa được giải quyết; và thị trường đóng vai trò quyết định trong phân bổ nguồn lực. Tuy nhiên, những dấu hiệu tích cực đó của nền kinh tế Trung Quốc trong năm 2014 chỉ mới là những bước chuyển ban đầu trong tổng thể của nền kinh tế còn nhiều vấn đề và thử thách.

Trên cơ sở thực tế đó, Trung Quốc đã xác định phương hướng và chỉ tiêu phát triển kinh tế - xã hội năm 2015: Năm 2015 đối với kinh tế Trung Quốc có thể khó khăn hơn năm 2014. Trung Quốc cần có tốc độ tăng trưởng hợp lý, đồng thời triển khai thúc đẩy cải cách theo chiều sâu một cách toàn diện. Các chỉ tiêu chủ yếu đã được Quốc hội thông qua là: GDP tăng

khoảng 7%, giá tiêu dùng tăng khoảng 3%, tạo việc làm mới cho trên 10 triệu người ở thành thị, tỷ lệ thất nghiệp (có đăng ký) ở thành thị không quá 4,5%, xuất nhập khẩu tăng khoảng 6%, thanh toán quốc tế cơ bản cân bằng, tăng trưởng thu nhập quốc dân đồng bộ với phát triển kinh tế, tỷ lệ tiêu hao năng lượng giảm trên 3,1%, chất thải ô nhiễm tiếp tục giảm.

Trong lĩnh vực chính trị - xã hội, tình hình Trung Quốc năm 2014 diễn ra sôi động với nhiều sự kiện quan trọng và phức tạp, trước hết là cuộc đấu tranh chống tham nhũng, xử lý các vụ bùng phát do mâu thuẫn xã hội, đồng thời đã xác định mục tiêu cải cách thể chế nhằm “thúc đẩy toàn diện quản lý đất nước bằng pháp luật”.

Ở Trung Quốc, từ lâu nạn tham nhũng nghiêm trọng đã trở thành “quốc nạn” được cảnh báo là mối nguy cơ đối với sự tồn vong của Đảng, của chế độ, của đất nước. Chính sự lạm dụng quyền lực để tham nhũng trong bộ máy công quyền từ địa phương đến Trung ương là lực cản chủ yếu quá trình cải cách. Các thể hệ lãnh đạo ở Trung Quốc đều coi trọng vấn đề chống tham nhũng, nhưng kết quả rất hạn chế, tình trạng tham nhũng ngày càng có xu hướng gia tăng. Cải cách thể chế chính trị - xã hội ở Trung Quốc tiến triển chậm chạp. Sau khi lên cầm quyền, thế hệ lãnh đạo mới do Tập Cận Bình làm Tổng Bí thư Đảng và Chủ tịch nước đã quyết định tập trung quyền lực tuyên chiến với nạn tham nhũng, đánh đổ các “tập đoàn lợi ích”, tạo “đột phá khâu” mở đường cho quá trình “cải cách theo chiều sâu toàn diện”. Chiến dịch “đánh hổ, diệt ruồi, săn cáo”³ được triển khai rất quyết liệt. Năm 2014, điều tra các vụ tham ô, hối lộ và lạm dụng công

quỹ có số tiền trên 1 triệu NDT là 3664 vụ, điều tra cán bộ cấp phòng là 4040 người, cán bộ cấp sở cục là 589 người, cán bộ cấp phó chủ tịch tỉnh, thứ trưởng trở lên là 28 người⁴, trong đó có các nhân vật lãnh đạo đây quyền lực như Chu Vĩnh Khang (nguyên Ủy viên Thường vụ Bộ Chính trị), Từ Tài Hậu (nguyên Phó Chủ tịch Quân ủy Trung ương). . Số cán bộ cao cấp bị xử lý về tội tham nhũng trong năm 2014 nhiều gấp đôi năm 2013 và trong hai tháng đầu năm 2015 đã có hơn chục người bị liệt vào danh sách điều tra đã nói lên mức độ quyết liệt đang ngày càng gia tăng của cuộc đấu tranh chống tham nhũng ở Trung Quốc. Để chống tham nhũng kết quả, Tập Cận Bình đã nhanh chóng tập trung cao độ quyền lực, đồng thời đổi mới cơ chế và phương thức tiến hành phòng chống tham nhũng, giải quyết vấn đề không phải từ ngọn mà từ gốc. Nhằm mục tiêu đó, tiếp sau Quyết định Trung ương 3 về “cải cách chiều sâu một cách toàn diện” (tháng 11/2013), tháng 10/2014 lại ra Quyết định Trung ương 4 về “thúc đẩy toàn diện quản lý đất nước bằng pháp luật” Đây không phải là lần đầu tiên Đảng Cộng sản Trung Quốc đề xuất vấn đề đó Đại hội XV (1997) đã chủ trương xây dựng “nhà nước pháp quyền XHCN”. Nhưng do cải cách thể chế chính trị - xã hội trì trệ, chủ trương đó chưa thể trở thành hiện thực, đời sống chính trị xã hội ở Trung Quốc ẩn chứa những mâu thuẫn ngày càng gia tăng, đến mức như cựu Thủ tướng Ôn Gia Bảo đã cảnh báo: Nếu không được giải quyết sẽ có khả năng dẫn tới “hiểm họa lịch sử kiểu Cách mạng văn hóa”⁵. Tập Cận Bình và ban lãnh đạo mới muốn tạo bước chuyển căn bản cho cải cách chính trị - xã hội ở Trung Quốc bằng cách “thúc đẩy toàn diện

quản lý đất nước bằng pháp luật” nhằm “mục tiêu tổng thể” là “xây dựng hệ thống pháp quyền XHCN đặc sắc Trung Quốc, xây dựng nhà nước pháp quyền XHCN” theo các nguyên tắc “lập pháp khoa học”, “chấp pháp nghiêm túc”, “tư pháp công minh”, “toàn dân tuân thủ pháp luật”.⁶

Đồng thời với đấu tranh chống tham nhũng, thực hiện những cải cách chính trị nhằm siết chặt kỷ luật trong Đảng, xây dựng Đảng trong sạch, chính quyền liêm khiết, Trung Quốc cũng đã đạt được những thành tựu mới về phát triển xã hội, cải thiện dân sinh. Trong năm 2014, trên 70% ngân sách tài chính được dùng cho các mục tiêu dân sinh; tiêu chuẩn bảo đảm mức sống tối thiểu của cư dân thành thị tăng 9,7%, của cư dân nông thôn tăng 14,1%, trợ cấp thương bệnh binh và gia đình liệt sĩ tăng lên 20%; ngân sách giáo dục chiếm trên 4% GDP; 95% cư dân có bảo hiểm y tế; phát thanh truyền hình từ “liên thông từng thôn” đã phát triển thành “liên thông từng nhà” v.v.. Trong năm 2014, Trung Quốc cũng đã có những nỗ lực nhằm cải tiến và tăng cường quản lý xã hội, ứng phó với hiểm họa thiên nhiên và dịch bệnh, với tình trạng ô nhiễm môi trường sinh thái. Tuy nhiên, những nỗ lực đó vẫn chưa khắc phục được tình trạng mâu thuẫn xã hội gia tăng do chênh lệch giàu nghèo, do tham nhũng cửa quyền của các cơ quan công quyền, do mâu thuẫn sắc tộc, tôn giáo, vùng miền. Trong năm 2014 đã bùng phát các cuộc các vụ khủng bố nghiêm trọng của các phần tử chống đối ở Tân Cương tại Côn Minh, Urumqi và hoạt động biểu tình kéo dài (chiếm trung tâm) ở Hồng Kông.

Tổng quan tình hình nội trị Trung Quốc trong năm 2014 có thể thấy mục tiêu chiến lược của ban lãnh đạo mới của Trung Quốc trong đường lối đối nội là tạo bước chuyển biến căn bản, mạnh mẽ trong quá trình cải cách và phát triển để đến khoảng 2020 (dự kiến 2 nhiệm kỳ) sẽ hoàn thành nhiệm vụ chiến lược “xây dựng toàn diện xã hội khá giả”, cũng là hoàn thành mục tiêu “trăm năm thứ nhất” (1921- 2021), tiến tới hoàn thành mục tiêu “trăm năm thứ hai” (1949- 2049), “xây dựng Trung Quốc thành một nước XHCN hiện đại giàu mạnh, dân chủ văn minh và hài hòa, thực hiện giấc mộng Trung Quốc đại phục hưng dân tộc Trung Hoa”⁷

II. QUAN HỆ ĐỐI NGOẠI

Trong bối cảnh tình hình thế giới và quan hệ quốc tế có những biến động lớn, bất ngờ, và phức tạp trong năm 2014 Trung Quốc đã thực hiện chính sách đối ngoại thực dụng, mạnh tay và quyết đoán, nhằm tranh thủ thời cơ, né tránh những ảnh hưởng bất lợi, tìm cách mở rộng lợi ích kinh tế, uy tín chính trị, khuyến khích thương mại trong khu vực và vị thế trên thế giới.

Trước những sự kiện xung đột quy mô lớn bất ngờ bùng phát trên thế giới trong năm 2014, nhất là xung đột căng thẳng giữa Nga với Mỹ và EU do vấn đề Ukraina, Trung Quốc thực hiện chính sách trung lập, không đứng hẳn về bên nào, tranh thủ những khả năng tìm kiếm lợi ích từ cả hai bên, kết quả quan trọng nhất là tranh thủ thời cơ khai thác quy mô lớn nguồn cung cấp dầu khí của Nga.

Trong bối cảnh mâu thuẫn Đông - Tây căng thẳng do hậu quả của vấn đề Ukraina,

tình trạng khó khăn của Mỹ do các cuộc chiến kéo dài ở Trung Đông và sự xuất hiện nhà nước tự xưng “IS” Trung Quốc đã tiếp tục thực hiện chính sách cứng rắn với Nhật Bản trong tranh chấp chủ quyền quần đảo Shenkaku/ Điếu ngư; hạ đặt trái phép giàn khoan khổng lồ Hải Dương 981 sâu vào vùng biển Việt Nam.

Trong thời gian hai năm sau khi chính phủ mới lên cầm quyền, nhất là trong năm 2014, Trung Quốc đã tiến hành những hoạt động ngoại giao rất sôi động nhằm mở rộng không gian ảnh hưởng kinh tế và chính trị trên phạm vi toàn cầu, cạnh tranh với vai trò lãnh đạo thế giới của Mỹ. Về kinh tế - thương mại, chiến lược tổng thể của Trung Quốc là thiết lập “Vành đai kinh tế con đường tơ lụa” (SREB) và “Con đường tơ lụa trên biển thế kỷ XXI” (MSR), gọi tắt là “Một vành đai, một con đường”, nhằm mục tiêu lâu dài kết nối các quốc gia liên lục địa Á - Âu và cả châu Phi vào một trật tự kinh tế do Trung Quốc lãnh đạo. Đây có thể coi là chiến lược mới của Trung Quốc, với sự hậu thuẫn của Ngân hàng đầu tư hạ tầng châu Á (AIIB) với số vốn pháp định 100 tỷ USD, trong đó Trung Quốc cam kết đóng góp 50%.

Về chính trị và quan hệ quốc tế, chiến lược tổng thể của Trung Quốc là thực hiện “quan hệ quốc tế kiểu mới” trong đó có “quan hệ nước lớn kiểu mới” với những nguyên tắc và luật chơi của “ngoại giao đặc sắc Trung Quốc” dưới khẩu hiệu “hợp tác cùng có lợi”. Hoạt động ngoại giao của Trung Quốc trong hai năm qua sôi động đến mức được dư luận mệnh danh là “con lốc Trung Quốc”. Trong hai năm đó Chủ tịch Tập Cận Bình và Thủ tướng Lý Khắc

Cường đã thực hiện 17 chuyến công du nước ngoài, tới thăm hơn 50 quốc gia trên khắp 5 châu lục, gặp gỡ các nhân vật đứng đầu nhà nước và chính phủ các nước trên 500 lần

Chính sách đối ngoại hiện hành của Trung Quốc thể hiện linh hoạt, đa dạng đối với các đối tác khác nhau, trên cơ sở thực dụng về lợi ích quốc gia.

Quan hệ Trung - Mỹ năm 2014 tuy vẫn duy trì được trạng thái ổn định tương đối, nhưng có dấu hiệu sút giảm so với mấy năm trước. Hai bên Trung - Mỹ cần hợp tác trong khi triển khai chiến lược toàn cầu của mỗi bên, nhưng cũng chính trong quá trình đó đã thể hiện mâu thuẫn sâu sắc giữa Mỹ là siêu cường quyết tâm giữ vị trí lãnh đạo thế giới với Trung Quốc – một cường quốc đang cố vươn lên thay vị trí của Mỹ. Sự biến động mạnh mẽ trên bàn cờ chiến lược quan hệ quốc tế trong năm 2014 đã tác động không nhỏ vào quan hệ Trung-Mỹ. Mặc dầu Trung Quốc giữ lập trường trung lập, không đứng về bên nào (giữa phương Tây và Nga) trong vấn đề Ukraina, nhưng việc Trung - Nga xích lại gần nhau trong “quan hệ đối tác hợp tác chiến lược toàn diện” không thể không tác động tới quan hệ Trung - Mỹ. Trong khi đó Mỹ chuyển trọng tâm chiến lược sang khu vực châu Á- Thái Bình Dương, “xoay trục” sang châu Á, bị phía Trung Quốc coi là nhằm kiềm chế Trung Quốc. Canh tranh Trung - Mỹ từng bước lan rộng ra phạm vi toàn cầu với mức độ khác nhau tùy theo từng khu vực và các lĩnh vực khác nhau. Tình hình trên đã một phần thể hiện trong “Vòng 6 Đối thoại Trung - Mỹ về chiến lược và kinh tế” (tiền hành tại Bắc Kinh

trong 2 ngày 9- 10/7/2014). Có thể đánh giá vòng 6 Đối thoại Trung - Mỹ về chiến lược kinh tế” đã không tạo được bước đột phá đáng kể nào, trong khi một số vấn đề thuộc lĩnh vực chiến lược, như an ninh mạng, là một bước thụt lùi so với vòng đối thoại trước, mâu thuẫn Trung - Mỹ về an ninh khu vực Đông Á vẫn bế tắc. Mặc dầu hai nền kinh tế Trung - Mỹ đã gắn bó với nhau, năm 2014 kim ngạch thương mại song phương đạt 555,12 tỷ USD, số trái phiếu Trung Quốc mua của chính phủ Mỹ lên tới 1100 tỷ USD, đầu tư của Trung Quốc tại Mỹ và đầu tư của Mỹ tại Trung Quốc năm 2014 tổng cộng khoảng 100 tỷ USD, nhưng canh tranh kinh tế - thương mại Mỹ - Trung vẫn diễn ra gay gắt trên phạm vi toàn cầu. Trong khi Mỹ đang nỗ lực tiến tới hình thành hai khu vực tự do thương mại xuyên Thái Bình Dương (TPP) và xuyên Đại Tây Dương (TTIP) thì Trung Quốc cũng đang ra sức thiết lập một hình thức liên kết kinh tế liên lục địa Á- Âu và vươn tới Trung Đông, châu Phi thông qua “Một vành đai, một con đường”, đồng thời đề xuất việc thành lập và chứng minh tính khả thi của khu thương mại tự do Châu Á – Thái Bình Dương (FTAAP) vốn đã được tranh luận từ năm 2006. Trung Quốc đưa ra lộ trình hoàn tất FTAAP vào năm 2025. Trên lĩnh vực an ninh, ngoài vấn đề an ninh mạng trong quan hệ song phương, mâu thuẫn Trung- Mỹ liên quan đến tất cả các điểm nóng trong khu vực Đông Á, từ vấn đề hạt nhân Bắc Triều Tiên đến vấn đề Biển Đông ở Đông Nam Á, nhất là trong sự kiện Trung Quốc hạ đặt trái phép giàn khoan Hải Dương 981 sâu vào vùng biển Việt Nam đã vấp phải sự phản đối mạnh

mẽ của phía Mỹ. Quan hệ Trung - Mỹ năm 2014 và những năm tiếp sau vẫn diễn biến theo hướng vừa hợp tác vừa cạnh tranh, trong đó cạnh tranh chiến lược sẽ gia tăng, không loại trừ dẫn tới những vụ va chạm quy mô nhỏ, nhưng không có khả năng dẫn tới xung đột quy mô lớn hay chiến tranh.

Năm 2014, trong bối cảnh quan hệ giữa phương Tây và Nga căng thẳng do sự kiện Ukraina Trung Quốc đã nỗ lực duy trì và cải thiện quan hệ kinh tế - thương mại với Liên minh châu Âu (EU), đối tác thương mại số 1 của Trung Quốc từ nhiều năm qua. Đầu tư của Trung Quốc tại châu Âu trong năm 2014 tập trung vào hệ thống kết nối giao thông vận tải nhằm cải thiện việc vận chuyển hàng hóa được trao đổi giữa hai bên. Cho tới nay, hệ thống kết nối giao thông lớn nhất là tuyến đường sắt Trans Eurasia (liên Á - Âu) từ thành phố Trùng Khánh (Tây Nam Trung Quốc) tới Duisburg của nước Đức dài 11.179 km qua 6 quốc gia. Khoảng 60% trong tổng kim ngạch xuất khẩu của EU sang Trung Quốc là từ Đức. Trong thời gian gần đây, Trung Quốc đã tập trung chú ý tới việc xây dựng cơ sở hạ tầng giao thông tại các nước Trung và Nam Âu (tháng 12-2014 Trung Quốc và Serbia đã khánh thành cây cầu bắc qua sông Danube do Trung Quốc tài trợ và xây dựng) Trung Quốc cũng đã đầu tư nhiều vào bất động sản và tăng cường quan hệ du lịch với EU. Đầu năm 2014 tổng đầu tư của Trung Quốc tại Anh đã lên tới 32 tỷ USD (trong khi đầu tư của Anh tại Trung Quốc chỉ có 18 tỷ USD). Đầu năm 2015 thành phố Lurich của Thụy Sĩ đã trở thành trung tâm của châu Âu giao dịch bằng Nhân dân tệ (NDT) của Trung Quốc.

Năm 2014 đánh dấu một bước quan trọng trong quan hệ hợp tác Trung - Nga. Điều đó là dễ hiểu trong bối cảnh Mỹ và phương Tây tăng cường sức ép từ hai phía Tây, Đông và hai bên Nga - Trung phải xích lại gần nhau để tăng thế ứng phó. Mặt khác, Trung Quốc cũng nhân cơ hội khó khăn của Nga do các đòn trừng phạt của phương Tây, tranh thủ khai thác những lợi ích trong quan hệ kinh tế thương mại và khoa học công nghệ với Nga. Trong năm 2014, Tổng thống Putin và Chủ tịch Tập Cận Bình đã gặp nhau 5 lần. Trong chuyến thăm Trung Quốc của Tổng thống Nga Putin tháng 5-2014, hai bên đã ký kết thỏa thuận liên quan tới việc Nga sẽ cung cấp dầu mỏ cho Trung Quốc trong vòng 30 năm với trị giá 400 tỷ USD, Nga cũng sẽ cung cấp khí đốt hóa lỏng 3 triệu tấn/năm cho Trung Quốc. Phía Trung Quốc cũng muốn nhân cơ hội thuận lợi này nhận được sự phối hợp của Nga trong việc kết nối các dự án liên quan tới "Vành đai kinh tế tơ lụa", hy vọng Nga nới lỏng hạn chế Trung Quốc đầu tư vào các lĩnh vực khoa học - công nghệ cao mang tính chiến lược như chế tạo máy bay, viễn thông, công nghệ thông tin và khai khoáng. Tuy nhiên cạnh tranh Trung - Nga trên nhiều lĩnh vực vẫn tồn tại và hai nước hầu như không có khả năng tiến tới quan hệ đồng minh.

Mặc dầu cuối năm 2013 Trung Quốc đã đưa ra chủ trương điều chỉnh quan hệ với "các nước xung quanh" theo hướng "chân thành, thân thiện, khoan dung và cùng có lợi", nhưng trên thực tế trong năm 2014 tình hình không mấy được cải thiện, thậm chí có nơi trở nên căng thẳng hơn trước, nhất là trong vấn đề Biển Đông.

Trong quan hệ với hai nước trên bán đảo Triều Tiên, chính sách ngoại giao của Trung Quốc là một khối mâu thuẫn. Trung Quốc muốn duy trì quan hệ Trung - Triều theo hướng có lợi cho cạnh tranh địa chiến lược với Mỹ, nhưng do Bình Nhưỡng không thuận theo Bắc Kinh về vấn đề hạt nhân, nên quan hệ giữa Trung Quốc và Triều Tiên trong năm 2014 tiếp tục trở nên lạnh nhạt. Trong khi Trung Quốc đã ra sức tăng cường quan hệ hợp tác hữu nghị trên nhiều lĩnh vực với Hàn Quốc vì lợi ích kinh tế - thương mại (Hiệp định FTA Trung - Hàn vừa được ký kết) và hy vọng Hàn Quốc cùng Trung Quốc ứng phó với Nhật Bản trong tranh chấp chủ quyền biển đảo.

Quan hệ Trung - Nhật trong năm 2014 vẫn tiếp tục căng thẳng do tranh chấp quần đảo Shenkaku/Điếu Ngư, trong khi đàm phán song phương về thành lập “khu tự do thương mại” vẫn bị trì hoãn. “Cuộc gặp lạnh lùng” “không có nụ cười” Tập Cận Bình - Shinzo Abe bên lề Hội nghị Thượng đỉnh APEC tại Bắc Kinh hoàn toàn không để lại một dấu ấn nào của việc cải thiện quan hệ Trung - Nhật. Tuy nhiên, xuất phát từ tư tưởng thực dụng trong cạnh tranh chiến lược, trong khi thực hiện chính sách cứng rắn đấu tranh giành chủ quyền trên biển Hoa Đông, Trung Quốc vẫn không từ bỏ chính sách ngoại giao linh hoạt để tiến tới thành lập khu tự do thương mại Trung - Nhật - Hàn. Đầu năm 2015, hai bên Trung - Hàn đã thỏa thuận thành lập khu tự do thương mại, đại diện ba bên Trung - Hàn - Nhật cũng đã gặp lại nhau và có thể tiến tới khôi phục đàm phán 3 bên.

Quan hệ Trung Quốc - ASEAN trong năm 2014 diễn biến theo 2 hướng: Trong

khí quan hệ kinh tế - thương mại gia tăng thì quan hệ chính trị - an ninh lại sút giảm do hành động của Trung Quốc trên Biển Đông. Trong năm 2014, Trung Quốc đã thực hiện chủ trương tăng cường quan hệ kinh tế thương mại với các nước ASEAN bằng cách lồng ghép với chủ trương xây dựng “con đường tơ lụa trên biển thế kỷ XXI”, một kiểu liên kết kinh tế khu vực do Trung Quốc đóng vai trò trung tâm chi phối. Chủ tịch Trung Quốc Tập Cận Bình đã thông báo về sáng kiến xây dựng “con đường tơ lụa trên biển thế kỷ XXI” trong chuyến thăm Indonesia hồi tháng 10/2013. Tháng 12-2014 trong chuyến thăm Thái Lan, Thủ tướng Lý Khắc Cường đã ký một thỏa thuận trị giá 10,6 tỷ USD để xây dựng tuyến đường sắt nằm trên đất Thái sẽ nối liền Bangkok với Trung Quốc. Tại Hội nghị Hợp tác Tiểu vùng sông Mê Kông phía Trung Quốc cũng đã cam kết chi 3 tỷ USD cho kết nối hạ tầng và các mục tiêu hợp tác khác. Năm 2014 Trung Quốc vẫn giữ vững vị trí số 1 trong các đối tác thương mại của ASEAN, và ASEAN vẫn ở vị trí số 3 trong các đối tác thương mại với Trung Quốc (sau EU và Mỹ) với tổng kim ngạch 480 tỷ USD tăng 8% so với năm 2013 (dự kiến năm 2020, có thể lên tới 1000 tỷ USD).

Trong khi đó, những hoạt động lấn chiếm chủ quyền, gây mất ổn định trên Biển Đông của Trung Quốc, đặc biệt là vụ Trung Quốc hạ đặt trái phép giàn khoan Hải Dương 981 sâu trong vùng biển Việt Nam, tôn tạo các bãi đá Gạc ma (thuộc Trường Sa) thành đảo nổi và căn cứ quân sự, đã làm cho quan hệ chính trị an ninh

giữa Trung Quốc và các nước ASEAN trở nên căng thẳng hơn. Trong khi kêu gọi "quản lý đất nước theo pháp luật" thì Trung Quốc lại không tuân thủ luật pháp quốc tế.

Chính sách đối ngoại của Trung Quốc đối với Ấn Độ và khu vực Nam Á là tăng cường quan hệ kinh tế thương mại, tam giác tranh cãi về chủ quyền biên giới Trung

Ấn, duy trì quan hệ truyền thống với Pakistan, tranh thủ tham gia tái thiết Afghanistan sau khi quân Mỹ kết thúc tác chiến ở đây. Sau khi Tổng thống Modi lên cầm quyền ở Ấn Độ, quan hệ kinh tế - thương mại Trung - Ấn đã có bước phát triển, nhưng về chiến lược an ninh, Ấn Độ vẫn tăng cường quan hệ với Mỹ, Nhật Bản, hợp tác với các nước ASEAN. Trong năm 2014 Trung Quốc cũng đã tăng cường hoạt động ngoại giao, chủ yếu là ngoại giao kinh tế, tại các khu vực châu Phi, và Mỹ Latinh.

Nét mới trong hoạt động ngoại giao kinh tế của Trung Quốc đối với các nước châu Phi trong năm 2014 là gắn liền với "con đường tơ lụa trên biển". Tháng 10/2014 Trung Quốc và Thái Lan đã thỏa thuận đầu tư phát triển 12 hải cảng chiến lược, là những nơi sẽ nhận và vận chuyển hàng hóa theo các lộ trình của "con đường lụa trên biển", trong số đó có 7 hải cảng chiến lược nằm trên bờ biển của các nước châu Phi. Các hải cảng này sẽ hoạt động như những trung tâm phân phối cho các quốc gia lân cận những hàng hóa nhập khẩu từ các nước trên "con đường tơ lụa trên biển" và những hàng xuất khẩu tới các nước đó. Năm 2014 kim ngạch thương mại Trung Quốc - châu Phi đạt trên 200 tỷ USD và dự kiến sẽ tăng trung bình hàng

năm trên 15% trong những năm tới, Trung Quốc còn có dự định đầu tư trên 1000 tỷ USD vào châu Phi trong 10 năm tới.

Năm 2014 Trung Quốc vẫn tiếp tục nỗ lực tăng cường quan hệ hợp tác với các nước Mỹ La tinh và Caribê đã từng được mệnh danh là "sân sau" của nước Mỹ. Trung tuần tháng 7/2014 Tập Cận Bình đã thực hiện chuyến công du khu vực Mỹ lần thứ hai kể từ sau khi ông lên cầm quyền. Trong khuôn khổ chuyến thăm này Tập Cận Bình đã tham dự Hội nghị Thượng đỉnh các nền kinh tế mới nổi (BRICS) lần thứ 6 tại Brazil, thăm chính thức 4 nước Brazil, Argentina, Venezuela, Cuba, tham dự Hội nghị các nhà lãnh đạo Trung Quốc - Mỹ La tinh Trong hoàn cảnh khó khăn về giá dầu mỏ sụt giảm, nhiều nước Mỹ Latinh, như Ecuador, Argentina, Costa Rica, nhất là Venezuela (dầu mỏ chiếm 95% kim ngạch xuất khẩu) muốn tăng cường quan hệ kinh tế thương mại với Trung Quốc. Nhưng do khó khăn và trở ngại từ hai phía, hợp tác kinh tế - thương mại Trung Quốc - Mỹ Latinh trong năm 2014 rơi vào trạng thái không ổn định, nhiều công trình hợp tác đã được cam kết trước đây không được thực hiện đúng thời hạn hoặc bị phế bỏ, như trường hợp Mexico hủy hợp đồng xây dựng đường sắt cao tốc với Trung Quốc; công trình kênh đào Nicaragua (nổi Đại Tây Dương với Thái Bình Dương) được Trung Quốc cam kết cung cấp tín dụng trị giá 100 tỷ USD, đã khởi công, nhưng hiện nay đang có sự tranh cãi của các giới kinh tế và khoa học...

Nhìn lại tình hình Trung Quốc năm 2014 và trong những tháng đầu năm 2015 chúng ta có thể bước đầu dự đoán xu thế diễn biến tình hình trong năm nay như sau:

1. Trong bối cảnh đà tăng trưởng của kinh tế thế giới có xu hướng chậm lại⁸, động lực tăng trưởng của kinh tế Trung Quốc cũng trên đà sa sút, Trung Quốc vẫn có khả năng điều chỉnh chính sách để tăng trưởng kinh tế trong năm 2015 không quá thấp, nhưng cũng khó đạt chỉ tiêu đề ra là 7%. Báo cáo kinh tế tài chính của Viện Khoa học xã hội Trung Quốc dự báo, kinh tế Trung Quốc năm 2015 khó đạt mức tăng 7%⁹. “Trạng thái bình thường mới” cho thấy mức tăng kinh tế Trung Quốc thời gian tới có thể sẽ ở mức trung bình.

2. Tư tưởng chỉ đạo đường lối đối nội của Trung Quốc trong năm 2015 là thuyết “Bốn toàn diện” do Tập Cận Bình đề xuất. Cuộc chiến “chống tham nhũng” sẽ tiếp tục với mức độ căng thẳng hơn. “Cải cách sâu sắc toàn diện” và “thúc đẩy quản lý đất nước bằng pháp luật” sẽ được triển khai đồng bộ nhưng đầy khó khăn. Mâu thuẫn xã hội vẫn tiếp tục gia tăng. Không loại trừ khả năng có những biến động ở mức độ nhất định trong cơ cấu quyền lực.

3. Ngoại giao Trung Quốc năm 2015 sẽ tập trung vào “một trọng điểm - hai chủ đề” theo cách nói của Ngoại trưởng Vương Nghị. Một trọng điểm là “thúc đẩy toàn diện” việc xây dựng “một vành đai, một con đường”. Mặc dầu thời gian qua Trung Quốc đã thu được một số kết quả, nhưng trong những năm tới Trung Quốc có thể khó vượt qua được những thử thách trong việc thực hiện ý tưởng đầy tham vọng này, do cạnh tranh quốc tế gay gắt, Mỹ đang khởi sắc về kinh tế, một số nước lớn ở lục địa Á - Âu không tỏ lập trường hưởng ứng chủ trương này của Trung Quốc.

“Hai chủ đề” theo giải thích của Ngoại trưởng Vương Nghị là “thực hiện hai chính sách lớn hòa bình và phát triển” trong quan hệ đối ngoại, xây dựng “quan hệ quốc tế kiểu mới” trên cơ sở “hợp tác cùng có lợi”. Thực tế sẽ diễn ra như thế nào về ngoại giao Trung Quốc trong năm 2015 thì không chỉ nghe lời nói mà còn phải xem việc làm. Riêng về vấn đề Biển Đông, mục tiêu chiến lược và hành động thực tế của Trung Quốc vẫn không có dấu hiệu thay đổi, mặc dầu có dấu hiệu hòa hoãn trong ngôn từ và hành vi ngoại giao.

CHÚ THÍCH:

¹ Lý Khắc Cường: “Báo cáo công tác của Chính phủ”. http://news.ifeng.com/a/20150305/43275818_0.shtml.

² Lý Khắc Cường: “Báo cáo công tác của Chính phủ”. Tài liệu đã dẫn.

³ Trung Quốc có thành ngữ “lan bộ hổ” (con hổ chặn đường) ám chỉ vật cản chủ yếu trên đường đi.

⁴ http://www.ccdi.gov.cn/yw/201503/t20150313_53237.html

⁵ <http://bbs1.people.com.cn/post/2/1/2/117234741.html>

⁶ Nghị quyết Trung ương 4 (khóa XVIII) ĐCS Trung Quốc.

<http://news.xinhuanet.com/politics/2014-10/29/C-1113033772.htm>

⁷ “Phát biểu quan trọng của Tập Cận Bình tại Lễ bế mạc kỷ họp thứ nhất Quốc hội khóa XIII” <http://news.cntv.cn/special/xijinpingsianghua/index.shtml>

⁸ Theo đánh giá của IMF ở thời điểm cuối năm 2014, tăng trưởng của kinh tế thế giới năm 2015 chỉ là 3%, chứ không tới 3,4% như dự báo hồi giữa năm 2014.

⁹ http://news.xinhuanet.com/fortune/2015-03/23/c_127608567.htm